

Recenzja poprawionej rozprawy doktorskiej pt. „*Consequences of revenge related pleasure: The sweet and the bitter*” mgr Karoliny Dyduch-Hazar

Niniejsza recenzja odnosi się do poprawionej wersji pracy doktorskiej, która uwzględnia uwagi i sugestie sformułowane w recenzjach dotyczących oryginalnej wersji dysertacji. Aktualna wersja pracy zawiera szereg uzupełnień zarówno we wprowadzeniu teoretycznym, uzasadnieniu postawionych hipotez, jak też w częściach opisujących uzyskane rezultaty i ich dyskusję. Wprowadzone zmiany w przeważającej większości wypełniają luki i wyjaśniają wątpliwości dotyczące oryginalnej wersji dysertacji. W obszernym omówieniu, załączonym do nowej wersji pracy Autorka odpowiedziała na sformułowane zastrzeżenia i opisała zakres wprowadzonych zmian.

W obecnej wersji pracy Autorka wyraźnie wskazała teoretyczną podstawę dla postawionych pytań i sformułowanych hipotez, wzbogacając opis przesłanek dodatkowymi odniesieniami do wcześniejszych wyników badań. Opisane w pracy przesłanki pokazują na złożoność inspiracji leżących u podstaw projektu badań, które opierały się m.in. na modelu afektywnego równoważnia Chestera i Martelli (2019), modelu regulacji afektu poprzez zemstę Chestera i DeWalla (2017) a także wynikach badań nad hedonistycznymi mechanizmami i funkcjami samej agresji. Wszystkie te wątki refleksji teoretycznej łączą się w złożone przewidywania dotyczące konsekwencji doświadczenia emocji pozytywnych w rezultacie dokonanej zemsty, których dotyczy pierwsze z pytań badawczych postawionych w pracy. Konsekwencje te mają być związane z jednej strony – z pragnieniem kontynuacji odwetu, a z drugiej strony – z chęcią wybaczenia sprawcy doznanej krzywdy. Wskazanie źródeł obu kierunków przewidywań wypełnia lukę we wcześniejszej wersji dysertacji, a zarazem pokazuje, z jak różnych przesłanek oba przewidywania zostały wywiedzione. W moim przekonaniu, przesłanki te dobrze uzasadniają sformułowane przez Autorkę hipotezy związane z pierwszym pytaniem badawczym. Jednocześnie w tym miejscu chciałabym odnieść się do poruszonej w poprzedniej recenzji, psychologicznej przeciwstawności obu postulowanych tendencji wynikających z doświadczenia pozytywnych emocji w efekcie dokonania zemsty. Zauważenie tego faktu i szersze odniesienie do niego w dyskusji pozwoliłoby lepiej zrozumieć złożoność potencjalnych intencji, które mogą powstawać

wobec sprawcy krzywdy po dokonanej zemście. Z jednej strony bowiem, z hedonistycznej natury zemsty może wynikać utrudnienie w osiągnięciu stanu wybaczenia, a z drugiej strony – intencja wybaczenia prowokatorowi powinna blokować pragnienie kontynuowania odwetu. Autorka odnosi się do tej istotnej dla tematyki dysertacji kwestii jedynie w krótkim fragmencie dyskusji wyników, wskazując na możliwości wzajemnego znoszenia się obu motywacyjnych skutków zemsty.

W aktualnej wersji pracy Autorka doprecyzowuje także przesłanki dla drugiego pytania badawczego i związanej z nim hipotezy zakładającej osłabienie pragnienia zemsty w efekcie uzyskania zewnętrznej nagrody. Przesłanki te wywiedziono z badań nad hedonistycznymi korelatami zachowań agresywnych, które w aktualnej wersji pracy opisane są znacznie pełniej, służąc lepszemu uzasadnieniu postawionej hipotezy. Podobnie jak w poprzedniej, tak i w obecnej wersji pracy nie w pełni został jednak uzasadniony sam fakt podjęcia badań nad relacją między uzyskaniem zewnętrznej nagrody i pragnieniem zemsty. Ten wątek badań odnosi się bowiem do *mechanizmów powstawania* agresji odwetowej a nie do tytułowych *konsekwencji zemsty*, których zróżnicowany charakter zdaje się być głównym przedmiotem dociekań Autorki.

Wątpliwości natury metodologicznej związane ze schematem eksperymentalnym, w którym badani z grup kontrolnych zamiast krytyki uzyskiwali pochwałę lub zamiast odrzucenia doświadczali akceptacji, zostały szerzej zaadresowane w ogólnej dyskusji wyników. Wzbudzenie w grupach kontrolnych zamiast agresji odwetowej – niesprowokowanej, czyli proaktywnej agresji, wydaje się w pełni uzasadnione w odniesieniu do celu, którym było zbadanie dynamiki emocji powstałych na skutek dokonania zemsty. Jednak zaprojektowany w ten sposób przebieg badania w grupach kontrolnych uniemożliwiał w pełni rzetelne zbadanie skutków zemsty związanych z intencją kontynuowania odwetu lub wybaczenia prowokatorowi. W aktualnej wersji pracy Autorka odnosi się do tej kwestii jako istotnego ograniczenia badania, wskazując na niepełną adekwatność pomiaru takich intencji w grupach kontrolnych, których uczestnicy nie stykali się z prowokacją. Dodatkowo, prezentację wyników uzupełniono o analizy seryjnej mediacji przeprowadzone jedynie w obrębie grup eksperymentalnych, których uczestnicy mogli w wiarygodny sposób odpowiedzieć na pytanie o dalsze intencje wobec sprawcy krzywdy za którą wcześniej wzięli odwet. Wyniki większości tych analiz pokryły się z rezultatami uzyskanymi w efekcie połączenia wyników grup eksperymentalnych i kontrolnych, co może świadczyć o sile wnioskowanych zależności.

Autorka dokonała także odpowiednich uzupełnień w analizach wyników badań eksperymentalnych, dzięki którym możliwe stało się sprawdzenie, w jakim zakresie dokonanie zemsty przyczyniało się do regulacji nastroju, podobnie jak miało to miejsce w badaniach Chestera i DeWalla (2017). Zaprezentowane w aktualnej wersji pracy analizy pokazały, że zemsta faktycznie doprowadziła do wzrostu pozytywnego i spadku negatywnego afektu, co pozwala uznać, iż wyniki badań własnych Autorki stanowią replikację rezultatów uzyskanych przez Chestera i DeWalla (2017).

Autorka rozbudowała dyskusję wyników, poszerzając ją o opis alternatywnych wyjaśnień uzyskanych rezultatów, możliwych ograniczeń badania i wskazanie dalszych kierunków badań. W mniejszym stopniu przedyskutowana została natomiast kwestia zależności między pragnieniem krzywdzenia i pragnieniem wybaczenia. Jak zasugerowałam wyżej, kwestię tę warto poddać głębszej refleksji, zwłaszcza, że na podstawie założeń modelu afektywnego równoważenia Chestera i Martelli (2019) można by przewidywać, iż pojawienie się pozytywnych emocji po zemście powinno prowadzić do zniesienia pragnienia odwetu i powstania tendencji do wybaczenia. Skonfrontowanie założeń tego modelu z przewidywaniem wzrostu tendencji do dalszego wyrządzania krzywdy po wzięciu odwetu, a także uzyskanymi w pracy wynikami, może pozwolić na lepsze zrozumienie złożonych i niekiedy przeciwstawnych konsekwencji zemsty. Identyfikacja tych konsekwencji i ich związek z doświadczeniem pozytywnych emocji po zemście jest dokonaniem Autorki, które ma niewątpliwy potencjał teoretyczny i aplikacyjny.

Podsumowując, uważam, że w aktualnej wersji pracy Autorka klarowniej i szerzej uzasadniła swój zamysł badawczy, zaprezentowała dodatkowe wyniki badań, które dostarczyły silniejszego wsparcia dla wcześniej sformułowanych wniosków, a także odniosła się przekonująco do zdecydowanej większości wątpliwości i zastrzeżeń, które przedstawiłam w opinii dotyczącej poprzedniej wersji pracy. Część nierozwiązanych kwestii nie ma charakteru zasadniczego i może być przedmiotem dalszych dociekań badawczych. Ponadto podtrzymuję opinię wyrażoną w recenzji dotyczącej poprzedniej wersji pracy, uznając zaprezentowany w pracy projekt badań za oryginalne osiągnięcie. Dzięki eksperymentalnemu charakterowi badań możliwa była obserwacja faktycznych zachowań uczestników badania i towarzyszących im emocjonalno-motywacyjnych stanów. Analizy uzyskanych rezultatów pozwoliły na odwzorowanie ciągu reakcji składających się na złożone mechanizmy psychologiczne prowadzące do różnych konsekwencji zemsty. Autorka wykazała w swojej pracy szerokie rozeznanie w literaturze dotyczącej badanych zjawisk, dociekliwość badawczą, a także umiejętność przeprowadzenia szeroko zakrojonego projektu badawczego.

W moim przekonaniu obecnie praca spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim opisane w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z tym, wnoszę o dopuszczenie mgr Karoliny Dyduch-Hazar do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kinga Lachowicz-Tabaczek